

İlqar İmran oğlu ŞÜKÜRLÜ

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, i.ü.f.d., Bakı, Azərbaycan

E-mail: Sukurluilqar@gmail.com

MAKROİQTİSADI AMİLLƏRİN ƏMƏYƏ TƏLƏBİN FORMALAŞMASINA TƏSİRİ VƏ BU TƏSİRİN TRANSMİSSİYA MEXANİZMLƏRİ

Xülasə

Bu məqalədə əməyə tələbin formalaşmasına təsir edən makroiqtisadi amillər və onların əmək bazarına təsir mexanizmləri nəzəri baxımdan təhlil edilmişdir. Araşdırmada göstərilir ki, əmək bazarında əməyə tələbin səviyyəsi və strukturu iqtisadi artım, investisiya fəaliyyəti, inflyasiya səviyyəsi, faiz dərəcələri, monetar və fiskal siyasət, eləcə də texnoloji inkişaf kimi makroiqtisadi amillərin təsiri altında formalaşır. Ümumi daxili məhsulun artması və investisiyaların genişlənməsi istehsalın artmasına və yeni iş yerlərinin yaranmasına səbəb ola bilər, makroiqtisadi qeyri-sabitlik və yüksək faiz dərəcələri isə əmək tələbinin azalmasına gətirib çıxara bilər. Məqalədə həmçinin makroiqtisadi amillərin əmək bazarına təsir mexanizmləri iqtisadi artım, investisiya, monetar və fiskal siyasət kanalları vasitəsilə izah edilmiş, bu amillərlə əmək bazarı arasındakı qarşılıqlı əlaqələr nəzəri yanaşmalar əsasında qiymətləndirilmişdir.

Açar sözlər: makroiqtisadi amillər, əmək bazarı, əməyə tələb, iqtisadi artım, transmissiya mexanizmi.

UOT: 331.5

JEL: J23

DOI: <https://doi.org/10.54414/EUJY6171>

Giriş

Əmək bazarı müasir iqtisadi sistemin əsas komponentlərindən biridir və iqtisadi inkişaf, sosial rifah və davamlı makroiqtisadi sabitliyin təmin olunmasında mühüm rol oynayır. Əməyə tələbin səviyyəsi və strukturu yalnız müəssisələrin daxili qərarlarından asılı olmayıb, eyni zamanda makroiqtisadi mühitdə baş verən dəyişikliklərin təsiri altında formalaşır. İqtisadi artım tempi, investisiya fəaliyyətinin səviyyəsi, inflyasiya və faiz dərəcələri, monetar və fiskal siyasət tədbirləri, texnoloji yeniliklər və qlobal iqtisadi proseslər əməyə tələbin formalaşmasına təsir edən əsas makroiqtisadi amillər kimi çıxış edir. Bu amillərin əmək bazarına təsirinin öyrənilməsi iqtisadi siyasətin formalaşdırılması və məşğulluğun artırılması baxımından mühüm elmi və praktik əhəmiyyət daşıyır.

Müasir iqtisadi nəzəriyyədə əməyə tələb yalnız əmək haqqı və məhsuldarlıq göstəriciləri ilə izah olunmur. Makroiqtisadi amillərin rolu, xüsusilə iqtisadi artım, investisiyalar, dövlət siyasəti və texnoloji dəyişikliklər

kontekstində daha geniş şəkildə nəzərdən keçirilir. Ümumi daxili məhsulun artımı istehsalın genişlənməsinə və yeni iş yerlərinin yaranmasına səbəb ola bilər, yüksək inflyasiya və iqtisadi qeyri-sabitlik isə əmək tələbinə mənfi təsir göstərə bilər. Bu baxımdan əməyə tələbin formalaşması kompleks və çoxsəviyyəli iqtisadi proses kimi qiymətləndirilir.

Bu məqalənin məqsədi əməyə tələbin formalaşmasına təsir edən makroiqtisadi amilləri müəyyən etmək, onların əmək bazarına təsir mexanizmlərini – iqtisadi artım, investisiya, monetar və fiskal siyasət kanalları vasitəsilə nəzəri baxımdan təhlil etmək və makroiqtisadi mühit kontekstində bu təsirin xarakterini qiymətləndirməkdir. Nəzəri yanaşmalar göstərir ki, makroiqtisadi sabitliyin qorunması, investisiya fəaliyyətinin genişləndirilməsi, texnoloji inkişafın təşviqi və insan kapitalının inkişafı əmək bazarının inkişafına, əməyə tələbin dəyişməsinə və dayanıqlı iqtisadi inkişafın təmin olunmasına təsir edən əsas amillər sırasındadır.

Əsas hissə

Əmək bazarı müasir iqtisadi sistemin ən mühüm elementlərindən biri hesab olunur və iqtisadi inkişafın, istehsalın genişlənməsinin, sosial rifahın və iqtisadi sabitliyin təmin olunmasında əsas rol oynayır. Əməyə tələbin formalaşması bir çox amillərin təsiri altında baş verir və bu amillər arasında makroiqtisadi göstəricilər xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Makroiqtisadi mühitdə baş verən dəyişikliklər müəssisələrin istehsal qərarlarına, investisiya fəaliyyətinə və nəticə etibarilə əmək resurslarına olan tələbin səviyyəsinə birbaşa təsir göstərir. Buna görə də əməyə tələbin formalaşması prosesinin makroiqtisadi amillər kontekstində tədqiq edilməsi iqtisadi nəzəriyyə və əmək bazarı siyasəti baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir [1].

İqtisadi nəzəriyyədə əməyə tələb anlayışı müəssisələrin müəyyən əmək haqqı səviyyəsində işçi qüvvəsi cəlb etmək istəyi və imkanını ifadə edir. Başqa sözlə, əməyə tələb istehsal prosesində istifadə olunan əmək resurslarının miqdarını müəyyən edən iqtisadi kateqoriyadır. Klassik və neoklassik iqtisadi məktəblərə görə, əməyə tələb əsasən əmək məhsuldarlığı və əmək haqqı səviyyəsi ilə müəyyən olunur. Bu yanaşmaya görə müəssisələr əmək resurslarını o nöqtəyə qədər işə cəlb edirlər ki, işçinin son məhsuldarlığı əmək haqqına bərabər olsun.

Bununla yanaşı, müasir iqtisadi yanaşmalarda əməyə tələbin yalnız mikroiqtisadi amillərlə deyil, həm də makroiqtisadi mühitlə sıx bağlı olduğu qeyd edilir. Makroiqtisadi sabitlik, iqtisadi artım tempi, investisiya səviyyəsi, texnoloji inkişaf, dövlət siyasəti və qlobal iqtisadi proseslər əmək bazarının strukturuna və əməyə olan tələbin səviyyəsinə ciddi təsir göstərir. Bu baxımdan əməyə tələbin formalaşması kompleks və çoxsəviyyəli iqtisadi proses kimi qiymətləndirilir.

Makroiqtisadi amillər arasında ilk növbədə ümumi daxili məhsulun (ÜDM) artım tempi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. ÜDM-in artması iqtisadi aktivliyin genişlənməsinə, yeni müəssisələrin yaranmasına və mövcud istehsal sahələrinin genişlənməsinə səbəb olur. Bu proses isə nəticə etibarilə əmək resurslarına olan tələbin artmasına gətirib çıxarır. Əksinə, iqtisadi tənəzzül və ya böhran dövrlərində

istehsalın azalması işçi qüvvəsinə olan tələbin azalmasına səbəb olur və işsizlik səviyyəsi yüksəlir [2].

İnvestisiya səviyyəsi də əməyə tələbin formalaşmasında mühüm rol oynayan makroiqtisadi amillərdən biridir. Kapital qoyuluşlarının artması yeni istehsal güclərinin yaranmasına və iqtisadi fəaliyyətin genişlənməsinə şərait yaradır. Bu isə yeni iş yerlərinin yaranmasına və əmək bazarında tələbin artmasına səbəb olur. Xüsusilə birbaşa xarici investisiyalar sənaye, xidmət və texnologiya sahələrində əmək tələbinin strukturunu dəyişdirir və daha yüksək ixtisaslı işçi qüvvəsinə ehtiyac yarada bilər.

Makroiqtisadi amillərdən biri də inflyasiya səviyyəsidir. İnflyasiya əmək bazarına həm birbaşa, həm də dolaylı təsir göstərə bilər. Yüksək inflyasiya şəraitində real əmək haqqının azalması istehlak tələbinin zəifləməsinə və müəssisələrin istehsal həcmi azalmasına səbəb ola bilər. Bu isə nəticə etibarilə əmək resurslarına olan tələbin azalmasına gətirib çıxarır [3]. Digər tərəfdən, stabil və aşağı inflyasiya səviyyəsi iqtisadi sabitlik yaradır və biznes mühitinin inkişafına müsbət təsir göstərir.

Faiz dərəcələri və monetar siyasət də əməyə tələbin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Mərkəzi bankların həyata keçirdiyi pul-kredit siyasəti investisiya fəaliyyətinə və kredit resurslarının əlçatanlığına təsir göstərir. Faiz dərəcələrinin aşağı olması müəssisələrin kredit əldə etməsini asanlaşdırır və investisiyaların artmasına şərait yaradır. Bu isə yeni istehsal sahələrinin yaranması və əmək bazarında tələbin genişlənməsi ilə nəticələnə bilər.

Dövlətin fiskal siyasəti də əməyə tələbin formalaşmasına təsir edən mühüm makroiqtisadi amillərdən biridir. Dövlət xərclərinin artırılması, infrastruktur layihələrinin həyata keçirilməsi, vergi güzəştləri və biznes mühitinin yaxşılaşdırılması kimi tədbirlər iqtisadi aktivliyi artırır və əmək bazarında yeni iş yerlərinin yaranmasına səbəb olur. Xüsusilə dövlət tərəfindən həyata keçirilən iri infrastruktur layihələri tikinti, nəqliyyat və xidmət sektorlarında əməyə tələbin əhəmiyyətli dərəcədə artmasına gətirib çıxara bilər.

Qloballaşma və beynəlxalq ticarət də əməyə tələbin formalaşmasına təsir edən

makroiqtisadi amillər sırasında mühüm yer tutur. Xarici ticarətin genişlənməsi istehsalın artmasına və yeni bazarların əldə edilməsinə imkan yaradır. Bu isə istehsal müəssisələrinin genişlənməsinə və işçi qüvvəsinə olan tələbin artmasına səbəb ola bilər [4]. Lakin eyni zamanda global rəqabətin güclənməsi bəzi sahələrdə istehsalın azalmasına və əmək bazarında struktur dəyişikliklərinə də gətirib çıxara bilər.

Makroiqtisadi amillərin əməyə tələbinə təsiri birbaşa və dolayı kanallar vasitəsilə həyata keçirilir. Bu proses iqtisadi ədəbiyyatda transmissiya mexanizmi kimi xarakterizə olunur. Transmissiya mexanizmi makroiqtisadi siyasətlərin və iqtisadi göstəricilərdə baş verən dəyişikliklərin real sektora, xüsusilə də əmək bazarına hansı yollarla ötürüldüyünü izah edən iqtisadi mexanizmdir. Başqa sözlə, makroiqtisadi dəyişikliklər əvvəlcə istehsal, investisiya və istehlak kimi iqtisadi fəaliyyət sahələrinə təsir göstərir, daha sonra isə bu təsir əmək bazarında əməyə tələbin dəyişməsi ilə nəticələnir.

Əməyə tələbin formalaşmasına təsir edən makroiqtisadi amillərin transmissiya mexanizmini bir neçə əsas kanal vasitəsilə izah etmək mümkündür. Bu kanallara əsasən iqtisadi artım kanalı, investisiya kanalı, monetar siyasət kanalı, fiskal siyasət kanalı və texnoloji inkişaf kanalı daxildir. Hər bir kanal əmək bazarına müxtəlif istiqamətlərdə təsir göstərir və nəticə etibarilə əməyə tələbin səviyyəsini müəyyən edir.

İqtisadi artım mexanizmi əmək bazarında əməyə tələbin dəyişməsinə təsir edən əsas kanallardan biri kimi qiymətləndirilir. İqtisadi fəaliyyətin genişlənməsi müəssisələrin istehsal imkanlarının artmasına və bazar ehtiyaclarına uyğun olaraq fəaliyyətlərini genişləndirməsinə şərait yarada bilər. İstehsal həcmələrinin genişlənməsi isə əlavə əmək resurslarına ehtiyacın yaranmasına səbəb olur. Nəticədə əmək bazarında işçi qüvvəsinə olan tələbdə artım müşahidə oluna və yeni məşğulluq imkanları yarana bilər. Bunun əksinə olaraq, iqtisadi aktivliyin zəifləməsi və ya tənəzzül şəraitində müəssisələrin fəaliyyət miqyası darala bilər ki, bu da əmək bazarında tələbin azalmasına və işsizlik səviyyəsinin artmasına təsir göstərə bilər [5].

Makroiqtisadi amillərin əmək bazarına təsirinin digər mühüm mexanizmi investisiya kanalıdır. İnvestisiyalar iqtisadi artımın əsas hərəkətverici qüvvələrindən biri olmaqla yanaşı, əmək bazarının genişlənməsinə də mühüm təsir göstərir. Yeni müəssisələrin yaradılması, mövcud istehsal sahələrinin modernləşdirilməsi və texnoloji yeniliklərin tətbiqi investisiyaların artması ilə mümkün olur. Bu proses nəticəsində yeni iş yerləri yaranır və əmək bazarında tələb artır. Xüsusilə sənaye, tikinti və xidmət sektorlarında həyata keçirilən investisiya layihələri qısa və uzunmüddətli dövrdə əməyə tələbin artmasına səbəb olur.

Monetar siyasət kanalı da əməyə tələbin formalaşmasına təsir edən mühüm transmissiya mexanizmlərindən biridir. Mərkəzi bankların həyata keçirdiyi pul-kredit siyasəti kredit resurslarının qiymətinə və əlçatanlığına təsir göstərir. Faiz dərəcələrinin azalması kreditlərin ucuzlaşmasına və investisiya fəaliyyətinin artmasına səbəb olur. Bu isə istehsalın genişlənməsi və yeni iş yerlərinin yaradılması ilə nəticələnir. Əksinə, faiz dərəcələrinin yüksəlməsi kreditlərin bahalaşmasına səbəb olur və investisiya aktivliyini azaldır. Nəticədə müəssisələrin istehsal imkanları məhdudlaşır və əmək bazarında tələb azalır.

Makroiqtisadi siyasətin digər mühüm istiqaməti olan fiskal siyasət də əmək bazarına mühüm təsir göstərir. Dövlət büdcəsi xərclələrinin artırılması, xüsusilə infrastruktur layihələrinin həyata keçirilməsi iqtisadi aktivliyi stimullaşdırır və işçi qüvvəsinə olan tələbi artırır. Məsələn, yolların, körpülərin, limanların və sənaye parklarının tikilməsi tikinti, logistika və xidmət sektorlarında çoxsaylı iş yerlərinin yaranmasına səbəb olur [6]. Eyni zamanda vergi güzəştləri və biznes mühitinin yaxşılaşdırılması sahibkarlığın inkişafına və yeni müəssisələrin yaranmasına şərait yaradır. Bu isə əmək bazarında tələbin artmasına müsbət təsir göstərir.

Makroiqtisadi amillərin əməyə tələbinə təsirinin mühüm istiqamətlərindən biri də texnoloji inkişaf və innovasiya kanalıdır. Texnoloji yeniliklər istehsal prosesinin səmərəliliyini artırmaqla yanaşı, əmək bazarının strukturunda dəyişikliklər yaradır. Yeni texnologiyaların tətbiqi bəzi ənənəvi

peşələrə olan tələbi azalda bilər, lakin eyni zamanda yeni ixtisas və peşələrin yaranmasına səbəb olur. Bu baxımdan texnoloji inkişaf əmək bazarında struktur transformasiyasına səbəb olur və daha yüksək ixtisaslı işçi qüvvəsinə olan tələbi artırır. Makroiqtisadi amillərin əmək bazarına təsirinin ötürülməsi prosesini daha aydın şəkildə aşağıdakı ardıcılıq vasitəsilə izah etmək mümkündür:

- Makroiqtisadi amil
- İqtisadi fəaliyyət
- İstehsal və investisiya
- Əmək bazarı
- Əməyə tələb

Bu ardıcılıqdan göründüyü kimi, makroiqtisadi amillər əmək bazarına birbaşa deyil, əsasən dolayı təsir kanalları vasitəsilə təsir göstərir. Əvvəlcə iqtisadi aktivlik səviyyəsində dəyişikliklər baş verir, daha sonra müəssisələrin istehsal və investisiya qərarları formalaşır, nəticədə isə əmək resurslarına olan tələb dəyişir.

Beləliklə, makroiqtisadi amillərin əməyə tələbinə təsiri mürəkkəb və çoxpilləli iqtisadi mexanizm vasitəsilə həyata keçirilir. İqtisadi artım, investisiya səviyyəsi, monetar və fiskal siyasət, həmçinin texnoloji inkişaf əmək bazarında tələbin formalaşmasına və strukturunun dəyişməsinə əhəmiyyətli təsir göstərir. Bu mexanizmlərin düzgün təhlil edilməsi əmək bazarı siyasətinin formalaşdırılması və iqtisadi inkişaf strategiyalarının hazırlanması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Əmək bazarında əməyə tələbin formalaşmasına təsir edən makroiqtisadi amillərin təhlili yalnız nəzəri yanaşmalarla məhdudlaşmır. Müasir iqtisadi araşdırmalarda bu əlaqələrin daha dolğun izahı üçün müxtəlif iqtisadi modellər və analitik yanaşmalardan istifadə olunur. Bu yanaşmalar makroiqtisadi

göstəricilər ilə əmək bazarı göstəriciləri arasındakı qarşılıqlı əlaqələrin mahiyyətini anlamağa və onların təsir istiqamətlərini müəyyən etməyə imkan yaradır [7].

İqtisadi ədəbiyyatda əməyə tələbin təhlilində geniş istifadə olunan modellərdən biri istehsal funksiyası modeli hesab olunur. Bu modelə əsasən müəssisələrin istehsal həcmi kapital və əmək amillərinin birgə istifadəsi nəticəsində formalaşır. Ən çox istifadə olunan modellərdən biri olan Cobb–Douglas istehsal funksiyası əmək və kapital amillərinin istehsal prosesində rolunu aşağıdakı formada ifadə edir:

$$Y = AK^{\alpha}L^{\beta}$$

Burada Y-istehsal həcmi, A-texnoloji səviyyə, K-kapital, L-əmək resursları, α və β – istehsal amillərinin elastiklik əmsallarıdır.

Bu model göstərir ki, texnoloji inkişaf, kapital qoyuluşlarının artması və istehsalın genişlənməsi əmək resurslarına olan tələbin səviyyəsinə birbaşa təsir göstərir. Məsələn, investisiyaların artması kapital ehtiyatını artırır və bu da istehsalın genişlənməsi ilə nəticələnərək əlavə əmək resurslarının cəlb edilməsini tələb edir.

Makroiqtisadi dəyişənlərin əmək bazarına təsirinin araşdırılması zamanı müxtəlif nəzəri və analitik yanaşmalardan istifadə olunur. Bu yanaşmalar vasitəsilə makroiqtisadi göstəricilərlə əməyə tələbin səviyyəsi arasındakı qarşılıqlı əlaqələri izah etmək mümkündür. İqtisadi artım, investisiya fəaliyyəti, inflyasiya səviyyəsi, faiz dərəcələri və texnoloji inkişaf kimi amillər əmək bazarının formalaşmasına təsir edən əsas makroiqtisadi dəyişənlər hesab olunur. Belə modellərdə adətən aşağıdakı dəyişənlər istifadə olunur (Cədvəl 1).

Cədvəl 1. Makroiqtisadi dəyişənlərin əməyə tələbinə təsir istiqamətləri.

Makroiqtisadi dəyişən	Əməyə tələbinə təsirin istiqaməti
ÜDM artım tempi	Müsbət təsir
İnvestisiya səviyyəsi	Şərti müsbət təsir (kapital tutumlu investisiyalar hər zaman əməyə tələbi artırmaya bilər)
Faiz dərəcəsi	Şərti mənfi təsir (faiz dərəcələrinin artması investisiyaları və əmək tələbini azalda, azalması isə əks təsir göstərə bilər)
İnflyasiya səviyyəsi	Qeyri-sabit təsir
Texnoloji inkişaf	Struktur təsir

Mənbə: [1] mənbə əsasında hazırlanmışdır.

Cədvəl 1-dən göründüyü kimi, iqtisadi artım və investisiyalar əmək bazarında tələbin artmasına səbəb olur, faiz dərəcələrinin yüksəlməsi isə investisiya fəaliyyətini zəiflədərək əmək tələbinin azalmasına gətirib çıxara bilər.

$$L_d = \beta_0 + \beta_1 GDP + \beta_2 INV + \beta_3 INF + \beta_4 INT + \varepsilon$$

Burada L_d -əməyə tələb, GDP – ümumi daxili məhsul, INV – investisiyalar, INF – inflyasiya səviyyəsi, INT – faiz dərəcəsi, ε – təsadüfi xəta termidir.

Bu model vasitəsilə makroiqtisadi dəyişənlərin əməyə tələbinə təsirinin statistik əhəmiyyətliyi və təsir gücü müəyyən edilə bilər. Tədqiqatlar göstərir ki, ÜDM və investisiya göstəriciləri adətən əməyə tələbi ən güclü şəkildə izah edən və ona müsbət təsir göstərən əsas makroiqtisadi amillər kimi çıxış edir [8].

Makroiqtisadi amillərin əmək bazarına təsirinin qiymətləndirilməsində struktur modellər də mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu modellər əmək bazarının müxtəlif sektorlar üzrə struktur dəyişikliklərini nəzərə almağa imkan verir. Məsələn, texnoloji inkişaf sənaye sektorunda bəzi ənənəvi iş yerlərinin azalmasına səbəb olsa da, xidmət və informasiya texnologiyaları sektorunda yeni iş yerlərinin yaranmasına gətirib çıxara bilər.

Makroiqtisadi amillərin əməyə tələbinə təsirinin daha dərinlən anlaşılması üçün empirik tədqiqatların aparılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu tədqiqatlar real iqtisadi məlumatlar əsasında makroiqtisadi göstəricilər ilə əmək bazarının vəziyyəti arasındakı əlaqəni müəyyən etməyə imkan verir. Belə yanaşma həm iqtisadi nəzəriyyələrin praktik baxımdan əsaslandırılmasına xidmət edir, həm də dövlətin əmək bazarı siyasətinin formalaşdırılması üçün elmi əsas yaradır.

İqtisadi artım əməyə tələbin formalaşmasında ən mühüm makroiqtisadi amillərdən biridir. Ümumi daxili məhsulun artması istehsalın genişlənməsinə və müəssisələrin fəaliyyətinin aktivləşməsinə səbəb olur. Bu isə əmək resurslarına olan tələbin artması ilə nəticələnir. Bir çox ölkələrdə aparılmış iqtisadi tədqiqatlar göstərir ki, ÜDM-in artım tempi ilə məşğulluq səviyyəsi arasında müsbət

Əməyə tələbin makroiqtisadi amillərlə əlaqəsini qiymətləndirmək üçün regressiya modelləri də geniş tətbiq olunur. Sadələşdirilmiş formada belə model aşağıdakı kimi ifadə edilə bilər:

korrelyasiya mövcuddur. Bu əlaqə xüsusilə inkişaf etməkdə olan iqtisadiyyatlarda daha aydın şəkildə müşahidə olunur.

Investisiyalar əmək bazarına mühüm təsir göstərən makroiqtisadi amillərdən biridir. Kapital qoyuluşlarının artması yeni istehsal sahələrinin yaradılmasına və mövcud müəssisələrin genişlənməsinə şərait yaradır. Nəticədə yeni iş yerləri formalaşır və əmək bazarında tələb artır. Xüsusilə sənaye, tikinti və xidmət sektorlarında həyata keçirilən investisiya layihələri qısa müddətdə məşğulluq səviyyəsinin yüksəlməsinə səbəb olur. Bununla yanaşı, uzunmüddətli investisiyalar texnoloji inkişafı stimullaşdıraraq əmək bazarının strukturunda dəyişikliklərə və daha yüksək ixtisaslı əmək qüvvəsinə tələbin artmasına təsir göstərir [9].

Makroiqtisadi sabitlik də əməyə tələbin formalaşmasına təsir edən əsas amillərdən biridir. İnflyasiya səviyyəsinin yüksək və qeyri-sabit olması iqtisadi qeyri-müəyyənliyi artırır və sahibkarların investisiya qərarlarına mənfi təsir göstərir. Bu isə müəssisələrin istehsal həcmi məhdudlaşdırılmasına və nəticədə əmək bazarında tələbin azalmasına səbəb ola bilər. Əksinə, sabit makroiqtisadi mühit biznes fəaliyyətinin genişlənməsinə və yeni iş yerlərinin yaranmasına əlverişli şərait yaradır.

Monetar siyasət də əmək bazarına dolayı təsir göstərir. Faiz dərəcələrinin azalması kredit resurslarının daha əlçatan olmasına və investisiya fəaliyyətinin genişlənməsinə səbəb olur. Nəticədə müəssisələr istehsal güclərini artırır və daha çox işçi qüvvəsinə ehtiyac yaranır. Faiz dərəcələrinin yüksəlməsi isə əksinə təsir göstərərək investisiya fəaliyyətini məhdudlaşdırır və əmək bazarında tələbin azalmasına gətirib çıxara bilər.

Fiskal siyasət əmək bazarına mühüm təsir göstərən makroiqtisadi amillərdən biri hesab olunur. Dövlət xərclərinin artırılması, xüsusilə infrastruktur layihələrinin həyata

keçirilməsi iqtisadi aktivliyin yüksəlməsinə səbəb olur. Bu cür layihələr qısa müddətdə tikinti, nəqliyyat və xidmət sektorlarında yeni iş yerlərinin yaranmasına şərait yaradır. Eyni zamanda dövlət tərəfindən sahibkarlığın dəstəklənməsi və vergi güzəştlərinin tətbiqi özəl sektorun inkişafını stimullaşdıraraq əmək bazarında tələbin artmasına müsbət təsir göstərir [10].

Texnoloji inkişaf da əmək bazarında mühüm dəyişikliklər yaradan amillərdən biridir. Yeni texnologiyaların tətbiqi bəzi

ənənəvi iş yerlərinin azalmasına səbəb ola bilsə də, eyni zamanda yeni sahələrin və ixtisasların formalaşmasına gətirib çıxarır. Nəticədə əmək bazarında struktur dəyişiklikləri baş verir və daha yüksək ixtisaslı işçi qüvvəsinə olan tələb artır.

Makroiqtisadi amillərin əmək bazarına təsirinə qiymətləndirilməsi dövlət siyasətinin formalaşdırılması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan bir neçə əsas istiqamət xüsusi önəm daşıyır (Cədvəl 2).

Cədvəl 2. Makroiqtisadi siyasət istiqamətlərinin əmək bazarına təsiri.

Siyasət istiqaməti	Əmək bazarına təsiri
İqtisadi artımın stimullaşdırılması	Əməyə tələbin artması
İnvestisiya mühitinin yaxşılaşdırılması	Yeni iş yerlərinin yaradılması
Makroiqtisadi sabitliyin qorunması	Əmək bazarında davamlı inkişaf
İnnovasiya və texnologiyaların inkişafı	Yüksək ixtisaslı əmək tələbinin artması
Sahibkarlığın dəstəklənməsi	Özəl sektorda məşğulluğun artması

Mənbə: [6] mənbə əsasında tərtib edilmişdir.

Beləliklə, makroiqtisadi amillər əmək bazarının formalaşmasında mühüm rol oynayır. İqtisadi artım, investisiyalar, monetar və fiskal siyasət, həmçinin texnoloji inkişaf əməyə tələbin səviyyəsinə və strukturuna birbaşa təsir göstərir. Bu amillərin düzgün idarə olunması əmək bazarında sabitliyin təmin edilməsinə və davamlı iqtisadi inkişafın əldə olunmasına mühüm töhfə verə bilər.

Nəticə

Yekun olaraq, aparılan tədqiqatın nəticələri göstərir ki, makroiqtisadi amillər əməyə tələbin formalaşmasına müxtəlif kanallar vasitəsilə təsir göstərir. İqtisadi artım və investisiyaların genişlənməsi istehsalın artmasına və yeni iş yerlərinin yaranmasına səbəb olaraq əmək bazarında tələbi yüksəldir, faiz dərəcələrinin yüksəlməsi və iqtisadi qeyri-sabitlik isə əks təsir göstərərək əməyə tələbi azaldır. Monetar və fiskal siyasət tədbirləri, dövlət investisiyaları və sahibkarlığın dəstəklənməsi əmək bazarında tələbin strukturunu dəyişir, texnoloji inkişaf isə yeni ixtisasların yaranmasına və yüksək ixtisaslı işçi qüvvəsinə olan tələbin artmasına şərait yaradır. Bu nəticələr göstərir ki, makroiqtisadi amillərin

əməyə tələbin səviyyəsi və strukturuna təsirinə qiymətləndirilməsi həm iqtisadi siyasətin formalaşdırılması, həm də əmək bazarında davamlı sabitliyin təmin olunması baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır.

ƏDƏBİYYAT SIYAHISI

1. Aleksandravičienė A. Assessment of the impact of macroeconomic variables (GDP, inflation) on unemployment: Evidence from Lithuania. Scientific Papers Series: Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development, 2023;23(1):29–38.
2. Bal-Domańska B., Sobczak E., Marszałek P., Wójcik P. The evidence for labour market responses to macro shocks in the EU. PLOS ONE, 2021;16(7):e0254012.
3. Basnett Y. How economies generate jobs and absorb labour: Evidence from economic growth and labour absorption studies. Working Paper No., 2013;2013/21:1–44.
4. Bhardwaj A., Pradeep P. Macroeconomic growth and labour

- market dynamics: An empirical analysis of GDP, labour force participation and unemployment. Synergy: International Journal of Multidisciplinary Studies, 2025;2(4):1–10.
5. Kozheski K., Miteva-Kacarski E., Kochovska S. Macroeconomic determinants of labour productivity: An empirical analysis of the Republic of North Macedonia. Proceedings of the 5th International Conference Economic and Business Trends Shaping the Future, 2024;174–190.
 6. Mohamed A.A. The role of macroeconomic factors in shaping employment: An ARDL approach. Cogent Economics & Finance, 2024;12(1):2416989.
 7. Ong A.A.H.L. Macroeconomic determinants of unemployment in developed economies. Bachelor's thesis, 2024;1–78.
 8. Trofimov I.D., Aris N.M., Rosli, M.K.F. Macroeconomic determinants of the labour share of income: Evidence from OECD economies. MPRA Paper No., 2018;85081:1–28.
 9. Иванов В.П., Петров А.С. Макроэкономические факторы и рыночный спрос на труд: анализ на примере страны ЕС. Вестник международных исследований, 2022;14(3):55–70.
 10. Смирнова Е.Н. Влияние валютных курсов и инфляции на рыночный труд в Европе. Экономические науки, 2023;28(2):112–126.

Ilgar Imran SHUKURLU

Azerbaijan State University of Economics, PhD in in General Economics, Baku, Azerbaijan

THE IMPACT OF MACROECONOMIC FACTORS ON THE FORMATION OF LABOR DEMAND AND THE TRANSMISSION MECHANISMS OF THIS IMPACT

Summary

This article analyzes the macroeconomic factors influencing the formation of labor demand and the mechanisms of their impact on the labor market from a theoretical perspective. The study shows that the level and structure of labor demand in the labor market are formed under the influence of macroeconomic factors such as economic growth, investment activity, inflation rate, interest rates, monetary and fiscal policy, as well as technological development. An increase in gross domestic product and expansion of investments can lead to an increase in production and the creation of new jobs, while macroeconomic instability and high interest rates can lead to a decrease in labor demand. The article also explains the mechanisms of influence of macroeconomic factors on the labor market through the channels of economic growth, investment, monetary and fiscal policy, and the mutual relationships between these factors and the labor market are evaluated based on theoretical approaches.

Keywords: macroeconomic factors, labor market, labor demand, economic growth, transmission mechanism.

Ильгар Имран ШУКУРЛУ

Азербайджанский государственный экономический университет, доктор философии в области общей экономики, Баку, Азербайджан

ВЛИЯНИЕ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ НА ФОРМИРОВАНИЕ СПРОСА НА ТРУД И МЕХАНИЗМЫ ПЕРЕДАЧИ ЭТОГО ВЛИЯНИЯ

Резюме

В данной статье с теоретической точки зрения анализируются макроэкономические факторы, влияющие на формирование спроса на рабочую силу, и механизмы их воздействия на рынок труда. Исследование показывает, что уровень и структура спроса на рабочую силу на рынке труда формируются под влиянием таких макроэкономических факторов, как экономический рост, инвестиционная активность, уровень инфляции, процентные ставки, денежно-кредитная и фискальная политика, а также технологическое развитие. Рост валового внутреннего продукта и расширение инвестиций могут привести к увеличению производства и созданию новых рабочих мест, в то время как макроэкономическая нестабильность и высокие процентные ставки могут привести к снижению спроса на рабочую силу. В статье также объясняются механизмы влияния макроэкономических факторов на рынок труда через каналы экономического роста, инвестиций, денежно-кредитной и фискальной политики, а взаимосвязи между этими факторами и рынком труда оцениваются на основе теоретических подходов.

Ключевые слова: макроэкономические факторы, рынок труда, спрос на рабочую силу, экономический рост, механизм передачи.

Daxil olub: 08.06.2026